

Lærerværelset

Steen Beck: Læs Andersen!

(U Press 2019, Uddrag af indledningen til bogen)

Læs Andersen! rummer analyser af Hans Christian Andersens eventyr og diskuterer måder, hvorpå man kan inspirere skolens elever til at engagere sig i nærlæsning og i de mange eksistentielle diskussioner, som den store eventyrdigters tekster muliggør.

Bogen henvender sig primært til lærere på ungdomsuddannelserne og i folkeskolens ældste klasser samt til danskstuderende på læreruddannelser og universiteter. Hertil kommer, at bogen ikke kræver flere indgangsbilletter til litterær analyse, end at elever på de gymnasiale uddannelser kan læse den historiske introduktion og bogens analyser i forbindelse med opgaveskrivning eller oplæg.

Bogen rummer først og fremmest næranalyser af syv eventyr, nemlig "Nattergalen", "Hyrdinden og Skorsteensfejeren", "De røde Skoe", "Skarnbassen", "Alt paa sin rette Plads!", "Sneedronningen" og "Skyggen". Det er ikke mange taget i betragtning, at Andersen skrev 156 eventyr, hvortil kommer et lille dusin, som udkom efter hans død. Denne bog handler imidlertid ikke om at overskue helheden (se fx Grønbech 1971; Mortensen 2003; Mylius 2005; Jensen 2010), men om at gå i dybden med et udvalg af kendte og mindre kendte eventyr, som kan give et indtryk af spændvidden i Andersens eventyrkunst.

Det er mit håb, at Læs Andersen! både for den kommende og den erfarne dansklærer vil afsløre nye og overraskende måder at læse H.C. Andersens eventyr på, ikke mindst gennem inddragelsen af moderne filosofisk, sociologisk og teologisk tænkning. Det skal i denne sammenhæng også nævnes, at jeg i et vist omfang inddrager nyere forskning i H.C. Andersens eventyr, og i den forstand er bogen også tænkt som en overkommelig introduktion til både ældre og nyere læsninger af den store eventyrdigters tekster.

Læs Andersen! er skrevet ud fra en lille mistanke om, at vi, der gerne vil have nye generationer til at stifte bekendtskab med Andersen, indimellem lukker ham inde i en lidt for lille og allerede defineret "eventyrkasse", hvor han står i fare for at blive for banal, sentimental og hurtig at blive færdig med. Det hænger måske sammen med, at alle børn kender eller har hørt om Andersen og hans forunderlige liv. Man skal bestemt ikke underkende vores begær efter at vide mere om et andet menneske, men grænsen mellem sladder og ægte interesse er indimellem hårfin. Problemet med den biografiske nysgerrighed kan være, at den kommer til at stå i vejen for interessen for det, der oprindeligt var årsagen til en forfatters berømmelse og vel også det, der er den egentlige anledning til mellemværendet mellem forfatteren og os, nemlig selve værket, hvis klogskab, som nykritikken har gjort opmærksom på, ikke eksisterer i et et-til-et-forhold i relation til den biografiske forfatter. Også fornemmelsen af, at man kender Andersens eventyr, bør udfordres. Når man taler med unge mennesker om Andersen, er det en tilbage-

vendende kommentar, at de husker nogle enkelte eventyr fra deres barndom, men har lidt svært ved at forestille sig, at de også skulle være for voksne mennesker. Forskningen peger på, at Andersens eventyr på ingen måde kun er for børn, ja, nogle af dem burde faktisk være forbudt for børn, jf. kapitlet om ”De røde Skoe”. Andersen er nemlig en subtil og indimellem også voldsom fortæller. Han er mindre entydig, end man måske skulle tro, og hans eventyr rummer eksistentielle dybder, man ikke sådan lige bliver færdig med, ej heller når man er voksen. Formålet med denne bog er ikke mindst at vise, at dette er tilfældet.

Som sagt er Læs Andersen! først og fremmest skrevet til lærere, som er optaget af nærlæsningens kunst og spændende eksistentielle perspektiver i forhold til litteraturens forunderlige måde at tale om verden på. Jeg anser læreren som det helt afgørende medieringsled mellem elev og tekst. Læs Andersen! er således skrevet ud fra en fornemmelse af, hvad der vil kunne interessere lærere og elever, undervisere og studerende, når de sammen fordyber sig i Andersens eventyr. Hertil kommer, at bogens sidste kapitel direkte omhandler spørgsmålet om, hvordan man kan arbejde med Andersen i undervisningen. Jeg skal straks gøre opmærksom på, at man ikke vil finde konkrete arbejdssedler og spørgsmål til eleverne, hverken i dette kapitel eller andre steder i bogen, ligesom jeg overlader det til lærerne selv at omsætte bogens ideer til konkrete måder at arrangere undervisning og arbejdsformer på, om end visse litteraturdidaktiske principper og overordnede ideer diskuteres i bogens afsluttende kapitel. Jeg forestiller mig eksempelvis ikke, at eleverne – i fx grundskolens ældste klasser eller på ungdomsuddannelsernes første år – magter at sætte sig ind i fx Kierkegaards eksistenstænkning, Goffmans mikrosociologi, Honneths anerkendelsesfilosofi eller Løgstrups etiske tænkning. Tanken er ikke desto mindre, at læreren kan give eleverne nogle trædesten til at få fat i sådanne perspektiver gennem korte introduktioner til grundideen hos disse tænkere og måske også via nogle velvalgte citater, som kan understøtte den perspektiverende læsning. Udgangspunktet er, at ovennævnte tænkere kan være svære at få greb om, men de taler på den anden side om den menneskelige eksistens på måder, som sandsynligvis vil vække genklang hos en del elever. Bogens præsentationer af dem skal derfor først og fremmest ses som et første skridt henimod en didaktisering af sådanne ideer og forståelser i et dannelsesperspektiv. Alt dette og mere til diskuteres indgående i det afsluttende kapitel om didaktisering af Andersens eventyr, hvor konkrete lærerfaringer og -refleksioner inddrages i form af interviews med tre erfarne danskere.

Kapitel 1 omhandler H.C. Andersens livsfilosofi og eventyr i et litteratur- og idehistorisk perspektiv. Udgangspunktet tages i Andersens egne overvejelser omkring begrebet poetisering. Herfra trækkes der linjer til romantik- og dannelsesestænkningen i og omkring Andersens forfatterskab. Kapitlet afsluttes med et lille overblik over Andersens måde at bruge eventyreren på; disse sider kan samtidig læses som en guide til denne bogs analyser.

De næste kapitler er fordelt på bogens syv eventyr, og de er alle struktureret ud fra to overordnede principper, som begge er tæt forbundet med bogens didaktiske tilgang. Dels rummer kapitlerne næranalyser af de enkelte eventyr, som forhåbentlig kan inspirere til fordybelse; i de enkelte kapitler diskuteres motiv og tema, fortælleforhold og synsvinkler, plot og handlingsgang, og disse elementære tilgange med deres indbyggede muligheder og faldgruber diskuteres videre i et litteraturdidaktisk perspektiv i kapitel 9. Dels perspektiveres der i alle kapitler til moderne tænkning; i sine eventyr inddrager Andersen en række psykologiske, sociologiske og teologiske problemstillinger, som også fortjener opmærksomhed den dag i dag, ikke mindst i det dannelsesperspektiv, som igen er kommet på dagsordenen i uddannelsesverdenen. I kapitel 9 diskuteres læsemåder nærmere – her skal jeg blot nævne, at min tilgang her som i selve analyserne er udpræget pragmatisk og inspireret af mere end én litteraturanalytisk metode.

De syv eventyr er udvalgt ud fra tre principper. For det første har jeg forsøgt at finde eventyr, der besidder æstetiske og indholdsmæssige kvaliteter, og som er elementært interessante at fordybe sig i for unge mennesker. For det andet har jeg ønsket at inddrage eventyr, som tilsammen viser spændvidden i Andersens eventyrkunst: Der er

således ikke tale om ét og kun ét tema i forfatterskabet, men om forskellige temaer, der gør det muligt at undersøge den andersenske 'livsfilosofi' og digtekunst i dens mange manifestationsformer. For det tredje har det været mig magtpåliggende at inddrage såvel kendte og skattede som relativt ukendte eventyr; hensigten har her været både at appellere til den, som i undervisningen vil læse et bestemt eventyr og finder inspiration i min bog, og til den, der måtte opdage nye muligheder i et hidtil ubenyttet eventyr.

I analysen af "Nattergalen" undersøges forholdet mellem det, der ligner kunst og kunsten selv, ligesom fokus rettes mod eventyrets tematisering af en verden, hvor magthaverne ved meget lidt om deres undersåtter. Jeg benytter her anledningen til at aktualisere natur-kultur-problematikken i eventyret gennem inddragelse af teorien omkring den moderne antropocæn-tid.

Kapitlet om "Hyrdinden og Skorsteensfejeren" handler om generationskonflikter og om unge menneskers længsel efter frihed og om den angst, der kan gribe én, når man står i det åbne rum og skal vælge sig selv på en ny måde. I analysen inddrages Kierkegaards tænkning og Jean-Paul Sartres forståelse af forholdet mellem essens og eksistens, rolle og autenticitet.

"De røde Skoe" er historien om en piges besættelse af ydre glimmer, her i kraft af røde sko, som får magten over hende i en sådan grad, at hendes lyst bliver en forbandelse. I analysen vises det, at Andersen på subtil vis skildrer et menneske, som fra hun er barn til hun bliver voksen, misfortolker sig selv og omverdenen i en sådan grad, at hun bliver sygeligt afhængig af sine egne fantasier; det forbinder sig med aktuelle diskussioner om modefetichisme og narcissisme. Også etiske diskussioner om forholdet mellem sindelag og handlinger tages op i tilknytning til Andersens subtile måde at inddrage den religiøse problemstilling på. I en perspektiverende diskussion af Karens skæbne inddrages den tyske sociolog Axel Honneths anerkendelsesteoretiske forståelse af identitet og socialitet.

I "Skarnbassen" leverer Andersen et humoristisk portræt af en særlig mennesketype, her forklædt som skarnbasse med hang til mødding og rådnende mad, som er så forhippet på at positionere sig selv som en fandens karl, at tilværelsens faktiske muligheder går hans storskrydende næse forbi. I analysen benytter jeg mig af den franske religionsfilosof René Girards teori om det mimetiske begær og den canadisk-amerikanske socialpsykolog Erving Goffmans teori om, hvordan vi forsøger at finde fordelagtige måder at repræsentere vores selv på i det offentlige rum.

"Alt paa sin rette Plads!" er et lille stykke social- og ideologihistorie fra 1700-tallet og frem til Andersens egen tid. Den historiske novelle med indlagt fantastik handler om, hvordan de sociale klasser i samfundet har svært ved ikke at snobbe opad og mobbe nedad, når de selv får succes. "Alt paa sin rette Plads!" er som udgangspunkt ikke et eventyr, men en historisk novelle. Analysen handler også om, hvorfor Andersen skriver en historie, som i udpræget grad benytter sig af såvel realistiske som magiske elementer, som den tilmed diskuterer eksplicit i forbindelse med sin behandling af social uretfærdighed.

"Sneedronningen" fortolkes som en dannelsesfortælling, der handler om det konfliktfyldte forhold mellem følelse og forstand, og om hvordan det onde kommer ind i menneskets verden, og hvilke mod- 13 standsmuligheder der byder sig til. I min læsning af "Sneedronningen" er jeg bl.a. inspireret af teologen og filosofen K.E. Løgstrups teori om de suveræne livsytringer, som Gerda i eminent grad kan siges at repræsentere, og Disneys Frozen inddrages som et eksempel på en moderne variant af fortællingen om, hvordan man bliver voksen med hjertet i behold.

"Skyggen" er et dystert anti-eventyr, hvor titelpersonen, eller hvad man nu skal kalde denne luftige personage, er et skummelt og kynisk tænkende væsen, der ikke holder sig tilbage for at lyve og bedrage – i modsætning til den

lærde mand, som har idealerne i orden, men synes noget isoleret i forhold til de andres liv. Historien handler om smukke illusioner og grimme realiteter og om en fortsat eksisterende modsætning mellem idealisme og realisme: Som vi skal se, var dette også et spørgsmål, som optog værdiomstyrteren og overmenneskeforkynderen Friedrich Nietzsche og det moderne gennembruds bannerfører Georg Brandes.

Kapitel 9 handler om, hvordan man kan undervise i Andersens eventyr i den senmoderne skole. Udgangspunktet tages i den tyske pædagogikforsker Thomas Ziehes kulturanalytiske forståelse af visse formidlingsmæssige problemstillinger i forhold til klassikerlæsningen og i didaktikteoretikeren Wolfgang Klafkis teori om den dobbelte åbning. Med dette udgangspunkt drøftes forskellige tilgange til litteratur, som fortjener en gennemlysning i relation til Andersens eventyr: Det drejer sig om analyse og fortolkning, historisk læsning, meddigtning og inddragelse af såvel filosofiske som populærkulturelle perspektiver. Med udgangspunkt i interviews med erfarne dansklærere gives der i dette kapitel ideer til, hvordan man kan gribe undervisningen i eventyrene an, selvom den nærmere måde at arrangere undervisningen på også her overlades til den enkelte lærer.